THE ROMANIAN GULAG AND THE MEMORY OF A TRAUMATIZING PAST

Dumitru-Cătălin ROGOJANU
"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: In this study I have achieved an overall analysis on the memory of the traumatic past of the Romanian Gulag, but I have offered a few succinct terminological explanations on these terms: historical trauma, structural trauma, the labor of remembrance and the labor of mourning. Based on the bibliographical apparatus of world class specialists like: Sigmund Freud, Dominick LaCapra or Paul Ricoeur, our investigation proposes to itself to survey to role and place of memory and remembrance in reconstructing some dramatic events like the Romanian Gulag. The memory of the survivors tells us a different type of story, directs us towards a different understanding of some historical traumas that cannot be forgotten, but can be assumed at an ethical level.

Keywords: Romanian Gulag, memory of the traumatizing past, historical trauma, structural trauma, labor of remembrance, labor of mourning.

Atunci când discutăm despre Gulagul românesc istoria şi memoria se întrepătrund, teroarea şi suferinţa sunt elementele constitutive ale unui trecut traumatizant, ce poate fi reconstituit aproape integral doar prin apelul la „povestiriile" celor care au îndurat torturile şi spaţiile carcerale comuniste.

Bineînţeles ca orice suferinţă a foştilor deţinuţi implică şi o doză de traumă, dar şi trauma determină la rândul ei o anumită suferinţă, ceea ce rezultă că este imposibilă realizarea unei delimitări precise între acestea.[1]

Existenţa unor experienţe traumatizante/traumatice aşa cum spunea Freud "determină în viaţa psihică" a oamenilor "o intensă creştere a excitaţiei, încât neutralizarea sau asimilarea sa pe căi normale devine o sarcină imposibil de rezolvat, ceea ce are ca efect tulburări durabile în utilizarea energiei"[2]. Astfel, aceste evenimente traumatizante care "au zdruncinat însăşi temelia vieţii oamenilor" îi determină "să fie abătuţi încât să renunţe la orice interes pentru prezent şi viitor, toate facultăţiile sufletului lor fiind fixate în trecut."[3]

Trecutul traumatizant şi presant a lăsat dureri în sufletul multor deţinuţi care au fost torturaţi în Gulagul românesc, depoziţiile lor, chiar urmele fizice rămase, constituie dovada naturii criminale a regimului comunist.

Prin *trecuturi traumatizante* se înţelege "aceele perioade din istorie care afectează în mod profund, durabil şi colectiv societăţile şi care, prin dimensiunea lor criminală şi represivă exprimă caracterul ireversibil al anumitor acţiuni în spaţiul social şi în structurile sociale".[4]

Trauma colectivă este corelată cu violenţele brutale şi criminale asupra unei părţi importante din cadrul societăţii, astfel încât aceste situaţii traumatice se încadrează memoriei individuale, dar capătă şi o dimeniune colectivă prin amnezie şi hipermnezie.[5]

---

[1] Ana Muntean, Anca Munteanu, *Violenţă, traumă, rezilienţă*, Iaşi: Polirom, 2011, p. 163.
[2] Sigmund Freud, *Introducere în psihanaliză, psihopadologia vieţii cotidiene*, Traducere, studiu introductiv şi note: dr. Leonard Gavriliu, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1980, p. 243.
[3] *Ibid*., p. 244.
[4] Jean-Charles Szurek "Pentru o memorie democraticã a trecuturilor traumatizante" in *Istoria Recentă în Europa. Obiecte de Studiu, Surse, Metode*. Lucrările simpozionului internaţional organizat de Colegiul Noua Europă, Bucureşti: Colegiul Noua Europă, 2002, p. 58. Disponibil la http://www.nec.ro/pdfs/publications/relink/istoria-recenta-in-europa/JEAN-CHARLES_SZUREK.pdf Accesat: 23 februarie 2015.

BDD-A22099 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:26 UTC)

Experimentul Piteşti (1949-1951) considerat de Alexandr Soljeniţn "cea mai cumplită barbarie a lumii contemporane", deşi a afectat fizic şi emoţional doar o parte a dintre deţinuţi, acesta trebuie să fie racordat memoriei traumatizante a întregului Gulag românesc, fiind necesar să fie asumat la nivelul întregii populaţii a României, pentru că memoria individuală se transformă într-o memorie colectivă.

Societatea actuală, în care violenţa predomină la anumite categorii sociale reprezintă o reminiscenţă a unui trecut traumatic, în care sistemul represiv comunist şi-a pus amprenta şi asupra prezentului, România fiind o ţară a reîntoarcerii spre "rămăşiţele" violente rămase adânc imperegnate în acţiunile multor compatrioţi.

Această *traumă istorică* transmite transgeneraţional în mod direct şi indirect evenimentele tragice la nivelul mentalului colectiv. Trauma istorică aşa cum o defineşte Yellow Horse Brave Heart se refelectă prin "răni" cumulative din punct de vedere emoţional, transmise de la o generaţie la alta, având la bază experienţa traumatică a unui grup" [6]

Practic, termenul de traumă istorică este utilizat pentru a descrie suferinţa unor diverse grupuri şi categorii etnice[7], politice, sau de altă natură într-o perioadă de timp. Dacă în cazul Holocaustului, exterminarea evreilor era de natură biologică, Gulagul a impus o exterminare la nivelul claselor sociale, a burgheziei, intelectualităţii, dar şi a altor grupuri considerate "duşmănoase". Fără îndoială, experienţa Gulagului românesc reprezintă o *traumă istorică naţională,* însă aceasta trebuie analizată în contextual întregului sistem represiv sovietic.

Gulagul românesc prin numeroasele victime pe care le-a făcut şi efectele pe care le-a lăsat de-a lungul timpului, constituie pe deplin un exemplu clar de trauma istorică, comunismul producând o mancurtizare ideologică a unei bune parţi a populaţiei.

Trecutul traumatizant este încă viu în sufletul şi mintea foştilor deţinuţi care mai trăiesc, memoria lor suferindă poate fi recompensată doar din punct de vedere moral, întrucât dintr-o perspectivă juridică este prea târziu.

Istoricul american Dominick LaCapra referindu-se la Holocaust, aduce în discuţie conceptul de *traumă structurală* (structural trauma)[8], ceea ce acesta numeşte "absenţă" (absence) şi pierdere (loos).

Trauma structurală se manifestă prin anxietate, ca o pierdere originară, ce conduce spre *melancolie*, ca sursă a subiectivităţii.[9] Travaliul traumei este determinat atât de absenţă, cât şi de pierdere; absenţa însemnând eludarea totală a istoriei trecute traumatizante, singura modalitate de supravieţuire reală a victimelor fiind schimbarea traumei în pierdere.[10]

Între trauma istorică şi trauma structurală există o diferenţă ce ţine de înţelegerea de tip istoric şi judecata etico-politică[11] în aşa fel încât, raportul dintre istorie şi memorie trebuie să se bazeze pe elemente de natură etică. Dacă trauma structurală este profund ambivalentă şi problematică, situându-se între o puternică „zdruncinare" şi durere, caracterizată printr-o adevărată exaltare; trauma istorică se referă la evenimente particulare şi se evidenţiază prin pierderi (losses).[12] Distincţia dintre cele două nu se mai poate reliza, atunci când se face

---

[5] *Ibid.*, p. 59.

[6] Yellow Horse Brave Heart, M. "The Historical Trauma Response Among Natives and Its Relationship with Substance Abuse: A Lakota Illustration" in *Journal of Psychoactive Drugs*, 35, (1), 2003, p. 7, apud Aaron R. Denham, "Rethinking Historical Trauma: Narratives of Resilience" in *Transcultural Psychiatry*, vol. 45, nr. 3, 2008, p.396. Disponibil în baza de date *Sage Journals*: http://online.sagepub.com/ Accesat 24 februarie 2015.

[7] Aaron R. Denham, "Rethinking…", p. 396.

[8] Dominick LaCapra, "Trauma, Absence, Loss" in *Critical Inquiry*, Vol. 25, No. 4, Summer 1999, p. 719. Disponibil în baza de date Jstor: http://www.jstor.org/ Accesat: 24 februarie 2015.

[9] *Ibid.*

[10] Cristina Anisescu, „Perlaborarea trecutului traumatic: Gulagul românesc şi Holocaustul într-o aplicaţie comparativă", Disponibil la http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=1588 Accesat: 25 februarie 2015

[11] Dominick LaCapra, *op.cit.*, p. 724.

[12] *Ibid.*

BDD-A22099 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:26 UTC)

referire la evenimente limită, ajungându-se la concepţia că aceste situaţii istorice traumatice se caracterizează prin unicitate.[13]

Desigur că sunt nuanţe de interpretare a traumei istorice şi structurale, însă ceea ce contează este suferinţa victimelor şi maniera în care aceştia îşi amintesc evenimentele trăite în Gulag, Holocaust sau în alte momente dificile ale istoriei. Sunt contexte istorice ce nu pot fi explicate doar prin instrumentele de analiză şi interpretare puse la dispoziţie de istorie, ci printr-o continuă poziţionare epistemologică, din diverse perpective: psihologice, antropolgice, sociologoce, filosofice, etc.

Memoria Gulagului în general este traumatizantă şi unică, cum de altfel şi memoria Holocaustului este traumatizantă şi unică, însă cel mai important este să răspundem la întrebarea: cum a fost posibil să se întâmple acele lucruri abominabile şi cum putem recompensa noi suferinţa celor care au mai supravieţuit. Este necesară o corelaţie şi o înţelegere reciprocă a memoriei şi istoriei Gulagului cu cea a Holocaustului, pentru că până la urmă suferinţa este pentru fiecare fost deţinut unică, dar suferinţa lor totalizată reprezintă memoria îndurerată locală, ce poate fi transpusă la nivel naţional, european şi mondial.

Dar, pentru a avea avea acces la acel trecut traumatizant este necesar să pătrundem în patologia suferinţelor individuale, să analizăm acel trecut în formele sale incontestabile[14] şi impenetrabile. Pentru a „străpunge" memoria supravieţuitorilor, trebuie în primul rând să le înţelegem suferinţa, să ascultăm istoria lor „caldă", umană şi plină de semnificaţii şi să eticizăm drama lor.

Travaliul rememorării (Erinnerungsarbeit) care este analizat de Paul Ricoueur citându-l pe Freud, se referă la amintirea însăşi, eliberată, repetată de mai multe ori, acest travaliu se opune termenului de „compulsie la repetiţie.[15] Şi în cazul victimelor din închisorile comuniste există un travaliu al rememorării, o reptiţie continuă a traumelor, această aminintire şi reamintire conduce spre o eliberare de presiunea unui timp trecut, dar încă prezent.

În schimb, *travaliul doliului* este „coextensiv întregului demers psihanalitic ca renunţare şi resemnare, culminând în împăcarea cu pierederea suferită."[16] Doliul după cum afirmă Freud „reprezintă întodeauna reacţia la pierderea unei persoane dragi a unei abstracţiuni ridicate la rangul de substitut al acestei persoane, cum ar fi: patrie, libertate, ideal etc.."[17] Travaliul doliului cum remarcă Ricoeur înclină spre melancolie şi se dovedeşte a fi o „eliberare costisitoare ca travaliu al amintirii", dar este valabilă şi viceversa.[18] Aşadar, travaliul doliului reprezintă „costul travaliului amintirii"; dar travaliul amintirii este "beneficiul unui travaliu al doliului"[19]

Universul concentraţionar comunist românesc se identifică aşadar în rândul evenimentelor istorice traumatizante, idiosincrasice, iar felul în care îşi povestesc şi repovestesc supravieţuitorii traumele se încadrează în travaliul reamintirii, a reiterării unor evenimente limită ce ranforsează sau diminuează, în unele cazuri presiunea sufletească a acestor mărturii/depoziţii.

Melancolia traumei sau travaliul doliului explicate de Freud produc pentru cei supliciaţi în Gulag şi Holocaust, depresie, anxietate, dar şi o teama că acel trecut să nu se mai repete. *Locurile memoriei (lieux de mémoire)* cum sunt Memorialul Victimelor

[13] *Ibid.*
[14] Cathy Caruth, (ed.), *Trauma. Explorations in memory*, Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1995, p. 156.
[15] Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*. Traducerea de Ilie Gyurcsik şi Margareta Gyurcsik, Timişoara: Amarcord, 2001, p. 92.
[16] Vezi nota 20 din Paul Ricoeur, *Memoria…,* p. 92.
[17] Paul Ricoeur, *Memoria…,* p. 92.
[18] *Ibid*., pp. 93-94.
[19] *Ibid*., p. 93.

BDD-A22099 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:26 UTC)

Comunismului şi al Rezistenţei, sau Memorialul închisorii de la Râmnicu Sărat se constituie în dovezi istorice ale suferinţelor deţinuţilor, dar şi în elemente de doliu, sau replici la piederea deminităţii şi libertăţii umane.

Bibliografie:

ANISESCU, Cristina, „Perlaborarea trecutului traumatic: Gulagul românesc şi Holocaustul într-o aplicaţie comparativă“, Disponibil la http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=1588

CARUTH, Cathy (ed.), *Trauma. Explorations in memory*, Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1995.

DENHAM, Aaron R., "Rethinking Historical Trauma: Narratives of Resilience" in *Transcultural Psychiatry*, vol. 45, nr. 3, 2008, p.396. Disponibil în baza de date *Sage Journals*: http://online.sagepub.com/

FREUD, Sigmund, *Introducere în psihanaliză, psihopadologia vieţii cotidiente*, Traducere, studiu introductiv şi note: dr. Leonard Gavriliu, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1980.

LACAPRA, Dominick, "Trauma, Absence, Loss" in *Critical Inquiry*, Vol. 25, No. 4, Summer 1999, p. 719. Disponibil în baza de date Jstor: http://www.jstor.org/

MUNTEAN, Ana, Munteanu, Anca, *Violenţă, traumă, rezilienţă*, Iaşi: Polirom, 2011.

RICOEUR, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*. Traducerea de Ilie Gyurcsik şi Margareta Gyurcsik, Timişoara: Amarcord, 2001.

SZUREK, Jean-Charles, "Pentru o memorie democraticã a trecuturilor traumatizante" in *Istoria Recentă în Europa. Obiecte de Studiu, Surse, Metode*. Lucrările simpozionului internaţional organizat de Colegiul Noua Europă, Bucureşti: Colegiul Noua Europă, 2002. Disponibil la http://www.nec.ro/pdfs/publications/relink/istoria-recenta-in-europa/JEAN-CHARLES_SZUREK.pdf

Acknowledgement:

Această lucrare a fost realizată şi publicată prin finanţarea de către Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, prin proiectul ***„Sistem integrat de îmbunătăţire a calităţii cercetării doctorale şi postdoctorale din România şi de promovare a rolului ştiinţei în societate”***: POSDRU/159/1.5/S/133652. (The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.)

BDD-A22099 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:26 UTC)